

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.9 (477)

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2026.2.24>

Йовенко І. І.,

кандидат юридичних наук,

Головне управління Національної поліції в Закарпатській області

ORCID: 0009-0008-3807-9988

ПОСЯГАННЯ У СФЕРІ ДОВКІЛЛЯ, ВЧИНЕНІ У СПІВУЧАСТІ

Анотація. У науковій статті здійснено комплексний кримінально-правовий аналіз посягань у сфері довкілля, вчинених у співучасті, як однієї з найбільш небезпечних та латентних форм сучасної екологічної злочинності. Обґрунтовано, що в умовах зростання антропогенного навантаження на довкілля, інтенсифікації використання природних ресурсів та трансформації економічних відносин екологічні правопорушення дедалі частіше набувають організованого характеру, що обумовлює необхідність їх комплексного наукового осмислення.

Розкрито сутність співучасті як форми множинності суб'єктів кримінального правопорушення та визначено її специфіку у сфері екологічних посягань, яка полягає у високому рівні узгодженості дій, розподілі функцій між учасниками та спрямованості на отримання економічної вигоди від незаконного використання природних ресурсів. Проаналізовано основні форми співучасті, зокрема вчинення правопорушень групою осіб за попередньою змовою, організованими групами та злочинними організаціями, а також їх вплив на кваліфікацію кримінальних правопорушень проти довкілля.

Окрему увагу приділено характеристиці ролей співучасників у механізмі вчинення екологічних правопорушень. Визначено, що організатор відіграє ключову роль у плануванні та координації протиправної діяльності, виконавець безпосередньо реалізує об'єктивну сторону правопорушення, підбурювач формує намір до його вчинення, а пособник сприяє реалізації злочинного задуму шляхом надання ресурсів, інформації чи усунення перешкод. Наголошено, що така диференціація ролей ускладнює процес доказування та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Встановлено, що найбільш поширеними видами посягань у сфері довкілля, які вчиняються у співучасті, є незаконна порубка лісу, незаконний видобуток корисних копалин, забруднення водних об'єктів та атмосферного повітря, а також порушення правил екологічної безпеки у процесі господарської діяльності. Обґрунтовано, що співучасть підвищує суспільну небезпечність таких діянь, сприяє їх системності, масштабності та латентності, а також забезпечує стійкість протиправних схем.

Доведено, що детермінантами посягань у сфері довкілля, вчинених у співучасті, виступають економічна зацікавленість, недосконалість державного контролю, корупційні чинники, високий попит на природні ресурси та низький рівень екологічної правосвідомості. У зв'язку з цим обґрунтовано необхідність удосконалення кримінально-правових норм щодо відповідальності за організовані форми екологічних правопорушень, а також впровадження ефективних кримінологічних заходів запобігання, спрямованих на нейтралізацію причин і умов їх вчинення.

Ключові слова: довкілля, екологічні правопорушення, співучасть, організована злочинність, кримінальна відповідальність, природні ресурси, екологічна безпека.

Yovenko I. I. Intrusions at the sphere of dovkillya, commitments at the spivous participation

Abstract. The scientific article contains a comprehensive criminal and legal analysis of crimes committed in the area of dowkill, as one of the most dangerous and latent forms of daily environmental pollution. malice. It is concluded that in the minds of the growing anthropogenic impact on the world, the intensification of the extraction of natural resources and the transformation of economical resources, environmental crimes are increasingly on the rise organized in nature, which implies the need for their comprehensive scientific understanding.

The essence of voluntary participation as a form of multiplicity of subjects of criminal offenses is revealed and its specificity is identified in the sphere of environmental violations, which is considered to have a high level of usefulness of actions, divisions functions between participants and directivity to reap economic benefits from illegal exploitation of natural resources. Analyzed the main forms of participation, including crime committed by a group of individuals behind the front line, organized groups and malicious organizations, as well as their influence on the qualification of criminal offenses against dovkilla.

We pay special attention to the characteristics of the roles of spies in the mechanism of committing environmental crimes. It is indicated that the organizer plays a key role in the planned and coordination of criminal activity, and finally implements the objective side of the crime, the driller forms the intention before its commission, and The accomplice is committed to the implementation of a malicious plan through the provision of resources, information and the removal of codes. It is clear that such differentiation of roles complicates the process of proving and attracting guilty individuals to criminal status. It has been established that the most widespread types of encroachment in the area of dowcillia, which are carried out in the wild, are illegal logging, illegal species of bark copalina, obstruction of water bodies and atmospheric wind, as well as violation of environmental safety rules in the process of government activity. It is ensured that it is necessary to foresee the serious insecurity of such acts, to accommodate their systematicity, scale and latency, and also to ensure the stability of criminal schemes.

It has been proven that the determinants of encroachment in the sphere of dovkillya, in the sphere of private participation, are economical pressure, lack of government control, corrupt officials, high consumption of natural resources and low revenue. environmental justice. In connection with this, there is a need to improve criminal law norms to ensure the organization of forms of environmental crimes, as well as to promote effective criminological approaches fear, aimed at neutralizing the causes and minds of their actions.

Key words: *crime, environmental crimes, criminality, organized crime, criminal record, natural resources, environmental safety.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується суттєвим загостренням екологічних проблем, зумовлених інтенсивним використанням природних ресурсів, техногенним навантаженням, воєнними діями та недостатньою ефективністю механізмів державного контролю у сфері охорони довкілля. У цих умовах кримінальні посягання на довкілля набувають особливої суспільної небезпечності, оскільки їх наслідки виходять за межі локальних екологічних порушень і впливають на екологічну безпеку держави, здоров'я населення та сталий розвиток суспільства.

Особливу загрозу становлять посягання у сфері довкілля, що вчиняються у співучасті. Така форма злочинної діяльності дозволяє об'єднувати зусилля кількох осіб для досягнення спільного протиправного результату, що значно підвищує ефективність незаконного використання природних ресурсів, розширює масштаби правопорушень та ускладнює їх виявлення і припинення. Співучасть створює передумови для формування організованих груп і злочинних організацій, діяльність яких може мати системний, тривалий і навіть транснаціональний характер, особливо у таких сферах, як незаконний видо-

буток корисних копалин, лісокористування чи поводження з відходами.

Водночас кримінально-правове регулювання відповідальності за екологічні правопорушення не завжди враховує специфіку їх вчинення у співучасті. На практиці виникають труднощі у встановленні ознак спільного умислу, визначенні ролей співучасників, кваліфікації їх дій та доведенні причинно-наслідкового зв'язку між діяльністю кожного з них і заподіяною шкодою довкіллю. Особливо складним є розмежування організованих форм співучасті та встановлення меж кримінальної відповідальності кожного учасника злочинної діяльності.

Додатковим ускладнюючим чинником є висока латентність екологічних правопорушень, що вчиняються у співучасті. Вона обумовлена як об'єктивними причинами (віддаленість місць вчинення, складність фіксації екологічної шкоди, недостатність технічних засобів контролю), так і суб'єктивними (наявність корупційних зв'язків, зацікавленість окремих посадових осіб, низький рівень екологічної свідомості населення). У результаті значна частина таких правопорушень залишається невиявленою, що сприяє їх подальшому відтворенню та поширенню. Крім того,

сучасні тенденції розвитку екологічної злочинності свідчать про її інтеграцію з іншими видами злочинної діяльності, зокрема економічною та організованою злочинністю. Це проявляється у використанні складних фінансових схем, залученні підставних осіб, легалізації доходів, отриманих від незаконного використання природних ресурсів. У таких умовах співучасть виступає ключовим механізмом реалізації протиправних схем, що потребує її глибокого наукового дослідження.

Таким чином, актуальність дослідження посягань у сфері довкілля, вчинених у співучасті, зумовлена зростанням їх масштабів, організованого характеру та суспільної небезпечності, а також наявністю теоретичних і практичних проблем у сфері їх кримінально-правової кваліфікації та запобігання. Це обумовлює необхідність комплексного аналізу зазначеного явища з метою вдосконалення правових і кримінологічних механізмів протидії таким правопорушенням.

Метою статті є комплексне дослідження кримінально-правових та кримінологічних аспектів посягань у сфері довкілля, вчинених у співучасті, визначення їх особливостей, форм прояву та обґрунтування напрямів удосконалення протидії таким правопорушенням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика кримінальних правопорушень проти довкілля досліджувалася у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних учених, які розглядали як загальні питання екологічної злочинності, так і окремі аспекти кримінальної відповідальності, а саме: Г. М. Буканов, А. О. Вірт, Д. Л. Вітюк, О.О. Дудоров, К. В. Жигафарова, С. І. Заїка, Ю. О. Єрмаков, К. А. Комузляк, С. І. Марко, І. І. Митрофанов, С. В. Мурихін, Є. О. Письменський, Т. С. Садова, О. О. Семенюк, Ю. А. Турлова, І. О. Харь, М. О. Черниш та інші.

Разом із тим, питання співучасті у вчиненні екологічних правопорушень розглядалося фрагментарно, без комплексного підходу до визначення її ролі у формуванні сучасної екологічної злочинності. Недостатньо уваги приділено також кримінологічним аспектам організованих форм посягань на довкілля.

Виклад основного матеріалу. Посягання у сфері довкілля, вчинені у співучасті, становлять складне кримінально-правове та кримінологічне явище, що характеризується поєднанням специфіки об'єкта посягання – довкілля як сукупності природних ресурсів, екосистем і умов життєдіяльності людини – та особливостей суб'єктного складу, який передбачає участь кількох осіб, об'єднаних спільним умислом. Така форма вчинення кримінальних правопорушень значно ускладнює їх кваліфікацію, розслідування та запобігання, оскільки передбачає необхідність встановлення не лише факту заподіяння шкоди довкіллю, а й ролі кожного учасника у досягненні спільного злочинного результату [1, с. 481].

У кримінально-правовому розумінні співучасть визначається як умисна спільна участь двох або більше суб'єктів у вчиненні кримінального правопорушення. У сфері довкілля ця категорія набуває особливого змісту, оскільки екологічні правопорушення часто реалізуються через складні виробничі, технологічні або організаційні процеси, що об'єктивно передбачають участь кількох осіб. При цьому співучасть може проявлятися як у формі простого співвиконавства, так і у більш складних організованих формах, що характеризуються стійкістю, ієрархічною структурою та розподілом функцій [2, с. 376].

Однією з ключових ознак співучасті є наявність спільного умислу, який у сфері екологічних правопорушень може мати як прямий, так і непрямий характер. Наприклад, при незаконному видобутку корисних копалин учасники можуть усвідомлювати протиправність своїх дій та передбачати заподіяння шкоди довкіллю, проте погоджуватися з такими наслідками заради отримання прибутку [3, с. 159-160]. У випадках порушення правил екологічної безпеки на підприємствах співучасть може проявлятися у формі погодженої бездіяльності службових осіб, які свідомо ігнорують встановлені вимоги.

Форми співучасті у посяганнях на довкілля варіюються залежно від ступеня організованості та узгодженості дій учасників. Найпростішою формою є вчинення правопорушення групою осіб за попередньою змовою, коли

декілька осіб заздалегідь домовляються про спільне вчинення протиправних дій [4, с. 13]. Більш складною формою є організована група, що характеризується стійкістю, наявністю організатора, розподілом ролей та плануванням злочинної діяльності. Найвищим рівнем є злочинна організація, яка має розгалужену структуру, ієрархію та здійснює систематичну діяльність, спрямовану на отримання незаконного прибутку від експлуатації природних ресурсів [5, с. 123].

У структурі співучасті важливе значення має розподіл ролей між учасниками. Організатор виконує функції планування, координації та контролю, визначає способи вчинення правопорушення, забезпечує ресурси та зв'язки [6, с. 178]. Виконавець безпосередньо здійснює дії, що становлять об'єктивну сторону складу правопорушення, наприклад, здійснює незаконну вирубку лісу чи скидання забруднюючих речовин. Підбурювач впливає на формування наміру інших осіб, а пособник сприяє вчиненню правопорушення шляхом надання технічних засобів, транспорту, інформації або приховування слідів кримінального правопорушення. У сфері довілля ці ролі часто переплітаються, що ускладнює їх чітке розмежування [7].

Практика свідчить, що співучасть є типом для найбільш поширених видів екологічних правопорушень. Зокрема, незаконна порубка лісу здійснюється групами осіб, де одні виконують безпосередню вирубку, інші забезпечують транспортування, збут деревини або прикриття діяльності. Незаконний видобуток корисних копалин, таких як бурштин, передбачає участь організаторів, фінансистів, технічного персоналу та охоронців. Забруднення водних об'єктів або атмосферного повітря на підприємствах часто є результатом узгоджених дій або бездіяльності керівництва та відповідальних службових осіб [8, с. 115-116]. Особливістю співучасті у сфері довілля є також її тісний зв'язок з організованою злочинністю та корупційними проявами. У багатьох випадках екологічні правопорушення здійснюються за підтримки посадових осіб, які забезпечують невтручання контролюючих органів або сприяють легалізації незаконної діяльності. Це формує стійкі кри-

мінальні зв'язки, які значно ускладнюють протидію таким правопорушенням.

Значною проблемою є доведення співучасті у кримінальному провадженні. Для цього необхідно встановити факт спільного умислу, узгодженість дій, причинно-наслідковий зв'язок між діями кожного співучасника та наслідками у вигляді шкоди довіллю. У випадку складних екологічних правопорушень це потребує проведення спеціальних експертиз, аналізу технічної документації, фінансових операцій та комунікацій між учасниками [9, с. 159-160]. Кримінологічний аспект досліджуваного явища полягає у виявленні причин і умов, що сприяють вчиненню посягань у сфері довілля у співучасті. До таких детермінант належать високий рівень економічної вигоди, недостатній контроль з боку держави, недосконалість законодавства, корупція, низький рівень екологічної культури, а також соціально-економічні проблеми населення. У цих умовах співучасть виступає механізмом підвищення ефективності протиправної діяльності та зниження ризиків її викриття [10, с. 157].

Таким чином, посягання у сфері довілля, вчинені у співучасті, характеризуються складною структурою, високим рівнем організованості та значною суспільною небезпечністю. Їх дослідження потребує комплексного підходу, що поєднує кримінально-правовий аналіз із кримінологічним вивченням причин та умов їх вчинення, що, у свою чергу, створює підґрунтя для розроблення ефективних заходів протидії та запобігання таким правопорушенням.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що посягання у сфері довілля, вчинені у співучасті, є однією з найбільш небезпечних форм сучасної екологічної злочинності, що поєднує у собі ознаки як кримінальних правопорушень проти довілля, так і організованої злочинної діяльності. Їх специфіка полягає у високому рівні узгодженості дій учасників, наявності спільного умислу, розподілі ролей та спрямованості на досягнення економічної вигоди шляхом незаконного використання природних ресурсів. Така форма злочинної поведінки істотно підвищує суспільну небезпечність правопору-

шень, оскільки дозволяє реалізовувати масштабні, системні та тривалі протиправні схеми, наслідки яких мають негативний вплив не лише на окремі компоненти довкілля, а й на екологічну безпеку держави загалом.

Доведено, що співучасть у сфері довкілля виступає ключовим механізмом організації протиправної діяльності, який забезпечує ефективний розподіл функцій між учасниками, мінімізацію ризиків викриття та можливість адаптації до змін у правовому регулюванні та діяльності контролюючих органів. У цьому контексті особливу роль відіграють організатори, які координують діяльність груп, встановлюють зв'язки, у тому числі корупційні, та забезпечують функціонування незаконних схем. Водночас виконавці, пособники та підбурювачі формують складну систему взаємодії, що ускладнює встановлення меж кримінальної відповідальності кожного учасника.

Встановлено, що сучасні посягання у сфері довкілля, вчинені у співучасті, характеризуються високим рівнем латентності, що зумовлено як об'єктивними факторами (віддаленість місць вчинення правопорушень, складність фіксації екологічної шкоди, технічна складність процесів), так і суб'єктивними (наявність корупційних зв'язків, недостатній рівень екологічної правосвідомості, економічна зацікавленість учасників). Це створює сприятливі умови для відтворення та поширення таких правопорушень, а також ускладнює їх своєчасне виявлення та ефективне розслідування.

Аналіз чинного кримінального законодавства та правозастосовної практики свідчить про наявність низки проблем, пов'язаних із

кваліфікацією посягань у сфері довкілля, вчинених у співучасті. Зокрема, складнощі виникають при встановленні ознак спільного умислу, визначенні ролей співучасників, розмежуванні форм співучасті та доведенні причинно-наслідкового зв'язку між діями окремих осіб і заподіяною шкодою довкіллю. У зв'язку з цим постає необхідність удосконалення кримінально-правових норм та методик розслідування таких правопорушень.

З огляду на викладене, доцільним є формування комплексної системи протидії посяганням у сфері довкілля, вчиненим у співучасті, яка повинна включати: вдосконалення кримінального законодавства з урахуванням специфіки організованих форм екологічної злочинності; посилення відповідальності за участь у таких правопорушеннях, особливо для організаторів і службових осіб; розвиток спеціалізованих методик розслідування із застосуванням сучасних технологій моніторингу та фіксації екологічних правопорушень; підвищення ефективності міжвідомчої взаємодії та міжнародного співробітництва.

Важливим напрямом запобігання є також усунення детермінант, що сприяють вчиненню таких правопорушень, зокрема зниження рівня корупції, посилення державного контролю за використанням природних ресурсів, підвищення рівня екологічної культури населення та формування відповідального ставлення до довкілля. Лише поєднання кримінально-правових, кримінологічних, організаційних і соціально-економічних заходів дозволить забезпечити ефективну протидію посяганням у сфері довкілля, вчиненим у співучасті, та мінімізувати їх негативні наслідки для суспільства і держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Марко С. І., Семенюк О. О. Використання сучасних інформаційних технологій у протидії кримінальним правопорушенням проти довкілля. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2023, 5. С. 480-484. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/11/88.pdf>
2. Митрофанов І.І. Кримінальні правопорушення проти довкілля за проектом Кримінального кодексу України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. N 12. С. 375–379 URL: <https://doi.org/10.3278/2/2524-0374/2022-12/88>
3. Садова Т.С. Воєнні злочини проти довкілля за міжнародним кримінальним правом: автореф. дис... докт. філософ.: 12.00.08. Харків, 2023. 215 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/19305/1/Sadova_aref_2023.pdf
4. Мурихін С. В. Покарання за екологічні злочини в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2020. 25 с. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/17392/1/aref_Murykhin.pdf

5. Дудоров О.О., Письменський Є.О. Кримінально-правова кваліфікація незаконної порубки лісу: практ. пос.; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Сєверодонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2017. 213 с. URL: https://dspace.onua.edu.ua/items/7a969309-05b0-4090-b988-b0fe4bf75fa4?utm_source=chatgpt.com

6. Комузляк К.А. Правове регулювання охорони довкілля під час збройних конфліктів на прикладі України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. Серія ПРАВО. Випуск 73: частина 1. С. 174-180. URL: <https://visnyk-juris.uzhnu.edu.ua/article/view/266041>

7. Волонець Д. Ф. Суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень, передбачених статтями 3662-3663 КК України URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2021/22.pdf.

8. Вірт А.О. Кримінально-правова протидія злочинам, пов'язаним з незаконним використанням корисних копалин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2021. 210 с. URL: https://dspace.onua.edu.ua/items/6d91f06c-5e1f-46b4-ac3d-d1c70ff39ceb?utm_source=chatgpt.com

9. Черниш М. О. Теоретико-прикладні засади запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля: дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2025. 374 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/12456>

10. Вітюк Д.Л. Складові елементи механізму запобігання злочинності в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 6, Т. 2, 2021. С 156-160 URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2021/6/tom_2/29.pdf

Дата першого надходження статті до видання: 11.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 21.05.2026